

A PÉCS-BARANYAI NÉPRAJZKUTATÁSOKRÓL

Pécs városában és Baranya megyében a néprajzi érdeklődés a múlt század derekán jelentkezett a korabeli ország-, táj- és népismereti leírások, ismertetések kapcsán.¹ Ezek az ismertetések a régmúlt történeti, egyháztörténeti, földrajzi, útleírasi és egyéb feldolgozásaihoz is visszanyúlva az általuk is tapasztalt táji (földrajzi), nyelvi (nemzetiségi), gazdálkodási, építkezési és nem utolsósorban viseleti különbségek figyelembevételével először is elkülönítették egymástól Pécs, Mohács, Szigetvár, Siklós városokat, az Ormánságot, a Mecsekalját, vagy Mecsekvédet, a Bőközt, a Tenkesalját, a Szigetvidéket, a Hegyhátat, a Zselict.² Aztán ezeknek a városoknak és kistájaknak, néhány esetben falunak is a sajátosságait összegezve megírták Pécs és Baranya ismertetéseiket. Ma ezeket a leírásokat a néprajztudomány elsőrendű forrásainak tekintik és ennek megfelelően kezeli.³ Mindezek a leírások, ismertetések együttesen váltak az első feldolgozások forrásaivá. Az első pécs-baranyai néprajzi összefoglalások elkészítésére az 1845. évi, a magyar orvosok és természetvizsgálók Pécsen tartott hatodik nagygyűlése szolgáltatott jó alkalmat. Két munka is született. Az első a HAAS Mihály szerkesztette Baranya című kötet, számos forrásértékű néprajzi részszel. Forrásértékére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy a közelmúltban reprint kiadásban újra megjelent.⁴ A másik monografikus munka HÖLBING Miksaé, ezt is kiadták újból reprint kiadásban.⁵ A pécsi 1845. évi orvosok és természetvizsgálók nagygyűlése abból a szempontból is fontos számunkra, mert 1846-ban kiadták a nagygyűlés munkálatait. Ezek közt több néprajzi leírás is található.⁶ A baranyai néprajzi kutatások, feldolgozások terén is jelentős időszak volt a millennium. Az ezredéves megemlékezések Baranyában, Pécsen is a nemzeti múlt, a történeti népiélet felé fordították a figyelmet és az ekkor keletkezett nagy helytörténeti munkákban mindenütt teret kért magának a néprajz. Baranya megye millenniumi monográfiáját VÁRADY Ferenc szerkesztette és adta ki két hatalmas kötetben. A szerkesztő az első kötetben néprajzi bevezetést adott, hogy aztán a monográfia egymásután ismertesse a különböző néprajzi tárgyköröket.⁷ A millennium korszakához és publikációs lehetőségeihez tartozik BAKSAY Sándor munkásságának néprajzi része.⁸ Baksay ormánsági munkálatai azért is fontosak, mert utódai, mindenek előtt Kákcicsi KISS Géza az ő nyomdokain haladtak, őt idézték az Ormánságot felfedő munkáikban.⁹

Ilyen előzmények után kezdett a néprajztudomány Pécsen és Baranya megyében is önálló tudományággá fejlődni. Ahhoz, hogy ez a folyamat végbemehessen, az új tudományágnak intézményesülnie kellett. Ahogy KÓSA László írta tudománytörténeti munkájában, „az őstörténeti érdeklődésből, a nemzeti jellemtanból, a tájak és táji csoportok tanulmányozásából lassan kialakuló hungarológiai foglalatú leíró néprajz azonban egyelőre a stagnálás állapotába jutott.”¹⁰ Ebből a stagnálásból vezette ki a magyar néprajztudományt az 1889-ben megalakult Magyar Néprajzi Társaság, illetve folyóirata, az Ethnographia. A Társaság alapító tagjai közt találjuk Jókai, Mikszáth mellett a baranyai BAKSAY Sándort is. Tudományszervezői téren talán jelentősebb VÁRADY Ferenc hírlapíró, a millenniumi Baranya-monográfia szerkesztőjének részvétele. Valamint azoké, akik később voltak pécsi, baranyai lakosok és vettek részt a néprajzi munkálkodásban. Közülük VIKÁR Bélán, SZÉLL

Farkason, JANKÓ Jánoson, VERESS Endrén kívül mindenekelőtt az 1904-től tag BERZE NAGY Jánost kell megemlítenünk. A Társaság az első világháborút megelőző utolsó vándorgyűlését 1914. június 14-én Pécsen tartotta. Az Ethnographia pedig az első évfolyamától kezdve állandóan, folyamatosan közölt baranyai szerzőktől kisebb-nagyobb közleményeket. Ez a korszak a pécs-baranyai múzeumfejlesztés keretei között zajlott le.

Pécsen a múzeum (Városi Múzeum) hosszas vajúdas után 1904-ben alakult meg. Az előkészítő, szervező munkát az 1901. október 29-én alakult Pécs-Baranyai Múzeum Egyesület végezte. A múzeumi gondolat népszerűsítésével párhuzamosan gyűjtőmunkába is fogtak. Horváth Antal és Juhász László pécsi ügyvédek régészeti gyűjteménye volt az 1904-ben megnyíló Városi Múzeum anyaga, bár a megnyitáskor már a múzeum szerény néprajzi gyűjteménnyel is rendelkezett. A múzeum fejlődésének nagy lendületet adott a Pécs-Baranyamegyei Múzeumi Egyesület Értesítője (PBME) 1908-ban való megjelenése. A folyóirat 1917-ben megszűnt és csak 1927-ben folytatta megjelenését Pécs szabad királyi város Majorossy Imre Múzeumának Értesítője címen. Az újraindult folyóirat megjelentetése azonban nem volt zavartalan, 1942-ig rendszertelenül jelent meg. Az itt megjelent dolgozatok zöme régészeti jellegű, de már a kezdetektől fogva szép számmal találhatók kimondottan néprajzi tanulmányok is. A pécsi múzeum fejlődése terén döntő fontosságú 1938. Ekkor alakult meg Baranya Vármegye Múzeuma, amelynek a törzsgyűjteménye Igaz Lajos megvásárolt népművészeti gyűjteménye lett, ami a múzeum számára megvásárolt Széchenyi tér 12. számú házban kapott helyet. Itt nyílt népművészeti anyagából első állandó kiállítása is 1941-ben. Nem sokkal ezután a két múzeum helyet cserélt, a főleg régészeti és történeti anyaggal rendelkező Városi Múzeum – amely a Rákóczi út 15. sz. házban kezdte meg működését – a Széchenyi téri épületbe költözött, a főleg néprajzi anyaggal rendelkező megyei múzeum pedig a Rákóczi útra hurcolkodott. A két múzeum között meglehetősen feszült volt a viszony s csak 1949-ben közeledtek egymáshoz. A múzeumok 1951. évi államosításakor Zsolnay-gyári múzeumot is hozzávéve a három múzeumot egyesítették és Janus Pannoniusról nevezték el (JPM). A Zsolnay gyűjteményt, amely az új múzeum iparművészeti gyűjteményének az alapját képezte, a Káptalan utca 2. sz. házban helyezték el. A Néprajzi Osztály a Városi Múzeum eredeti helyén, a Rákóczi út 15. számú házban maradt, illetve rendezkedett be. Sokáig fennálló népművészeti kiállítást is rendeztek *Baranya népe* címmel, amelyhez gazdagon illusztrált kiállítási vezető is készült. 1956-ban került sor a Janus Pannonius Múzeum Évkönyve kiadványsorozat megindítására (JPMÉ). Ekkor kerültek a JPM Néprajzi Osztályához gyors egymásutánban ifj. Kodolányi János, Füzes Endre, Mándoki László. A múzeum más osztályaira került szakemberek közül is több foglalkozott néprajzi témákkal, mint a régészek közül Bándi Gábor, Kiss Attila, valamint a későbbiekben szigetvári múzeumigazgatóvá lett Kovács Valéria. A Néprajzi Osztályról eltávozó ifj. Kodolányi János és Füzes Endre helyére ugyancsak jeles etnográfusok kerültek először Zentai János, majd Zentai Tünde személyében. De a Néprajzi Osztály tevékenységét az is jelentősen növelte, hogy Dombay János halála után a múzeum vezetését a néprajzosnak indult népi jogkutató PAPP László, majd pedig az ő nyugalombavonulásával az etnográfus DANKÓ Imre foglalta el. A Néprajzi Osztály életében újabb lendületet hozott, hogy ANDRÁSFALVY Bertalan került az osztály élére, aki újjászervezte az osztályt, új munkatársakat szerzett: L. Imre Máriát, Begovác Rózsát, Tarján Gábort. A pécs-baranyai néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munkát az utóbbi négy évtizedben ezeknek az etnográfusoknak a tevékenysége határozta meg. A névsort azzal tehetjük teljessé, hogy megemlítsük a

mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumot, illetve néprajzi tevékenységét is, ami SARO-SÁ CZ György etnográfus odakerülésével teljessé vált ki a múzeum 1963–64-ben történt újjászervezése után.

A Baranya megyei múzeumi szervezet etnográfusainak gyűjtő- és feldolgozó, tudományos- és közművelődési tevékenységéről mindenkinek előtt tanulmányaik, cikkeik, nem különben az általuk készített kiállítások tanúskodnak. Minthogy a múzeumi szervezetben dolgozó nem egy etnográfus országos, sőt nemzetközi szinten is elismert kutató, publikációik nemcsak a pécsi-baranyai kiadványokban találhatók meg. Sajnos, a múzeum évkönyveinek mind a mai napig nem készült el a repertórium. A baranyai múzeumi szervezetnek több más sorozata is van. A Janus Pannonius Múzeum Füzetei című sorozatban főleg kiállítási vezetők jelentek meg. A Dunántúli Dolgozatokban pedig kismonográfiák, többször néprajziak is napvilágot láttak.¹¹ Az 1963-ban újjáéledt Pécs-baranyai Múzeumbarátok Köre *Múzeumi Körlevél* című időszaki kiadványa is számos tudományos, közművelődési, gyakran néprajzi közleményt adott közre.¹² A múzeumi néprajzi munkáról különben legösszefogottabban, mondhatni, hogy pusztán címszavakban az 1964–69 között októberenként megrendezésre került Pécs-Baranyai Múzeumi Hónapok meghívó-műsorfüzetei tájékoztatnak. Ezekben a füzetekben nemcsak minden állandó és időszaki kiállítást, új, sokszor néprajzi érdekű létesítményt (például falumúzeum nyitását, stb.), a hónap alatt elhangzó előadásokat, előadássorozatokat (melyek közül nem egy néprajzi volt), kirándulásokat, tárlatvezetéseket, stb. ismertettek, hanem rendszeresen felsorolták a Baranyai Múzeumi Szervezet valamennyi kiadványát, kiadványsorozatát is.

Itt, a múzeumi néprajzi műhely ismertetésénél kell szólnunk arról, hogy eltekintve BERZE NAGY János tevékenységétől, a pécs-baranyai néprajzkutatás és feldolgozás megújítása, a korábbi táj- és népismertető leírásokból való kiemelése, a korszerű történeti és társadalmi szempontok érvényesítése, az interetnikus folyamatok megfigyelése, a komparatista módszerek alkalmazása, ha közvetve is, de múzeumi eredetű. GUNDA Béla — később a Néprajzi Múzeum munkatársa — már diákkorában bejárta Baranyát, különösen az Ormánságot, és 1935-ben a Magyarisztudomány első számában meg is jelentette a későbbi pécs-baranyai néprajzi kutatásokra nagy hatást tett eszmei-módszertani tanulmányát.¹³ Még nagyobb hatást váltott ki mind a néprajzban, mind a közvéleményben az egy évvel később, tehát 1936-ban megjelentetett Kemse-kötet.¹⁴ Ezt a nagyhorderejű kiadványt a „Pro Christo Diákok Háza Falukutató Munkaközösségének” tagjai (a 312. számú Erő Öregcserkészcsapat) írták és adták ki. A szakirodalom annak idején is szociológiai felmérésnek mondta, amelyben a szigorúan vett néprajzi részt (Néprajzi jelenségek és szociológiai kapcsolatuk Kemsén) GUNDA Béla írta. GUNDA Béla baranyai-ormánsági kutatásai és feldolgozásai nagymértékben hozzájárultak az akkori Pécs-Baranyában lakó, vagy baranyai témákkal foglalkozó írók, művészek, történészek-helytörténészek és természetesen etnográfusok aktivizálásához. Hamarosan megszorodtak a pécsi-baranyai tárgyú néprajzi írások, kiadványok. Ezek közül legfontosabb volt KISS Géza Ormánság-monográfiája 1937-ben.¹⁵ Annak pedig, hogy GUNDA Bélának milyen mértékben sikerült az etnográfusok figyelmét felkelteni, jó bizonyossága GÖNYEY Sándor délbaranya-drávaszögi forgolódása. GÖNYEY a pécsi múzeumi értesítő utolsó számainak egyikeben, 1942-ben adta közre a későbbiekben központi baranyai néprajzi témának minősíthető, néprajzi táj, néprajzi csoport elhatárolásával foglalkozó tanulmányát.¹⁶

Különben a pécsi múzeum néprajzzal foglalkozó munkatársai nem zárkóztak be soha se a maguk intézményi keretei közé, hanem résztvettek számos helyi, sőt

országos, központi intézmény munkájában. Így például a Baranya Megyei Levéltár, de a Dunántúli Tudományos Intézet, nemkülönben a helyi egyetem, művelődési intézmények és azok irányító szervei is bő lehetőséget kínáltak mindig az együttműködésre. Intézményükön belül sajátos érdeklődésüknek megfelelően különböző néprajzi kérdésekkel foglalkoztak. Ifj. KODOLÁNYI János például anélkül, hogy valaha is lemondott volna a finnugorság néprajzának kutatásáról, főleg a baranyai népművészettel, viselettörténettel, a baranyai magyar hiedelemvilággal foglalkozott.¹⁷ FÜZES Endre településnéprajzzal és a hozzá nagyon szorosan kötődő népi építészettel foglalkozott, azontúl, hogy ketten vetették meg a modern néprajzi múzeológia alapjait Pécssett (gyűjtés, nyilvántartás, raktározás, adattári-, fototári gyűjtés és nyilvántartás, stb.).¹⁸ MÁNDOKI László folklorista. Elsőrenden neki köszönhető, hogy a pécsi néprajzi múzeológia figyelmét felhívta a nemzetiségek – elsősorban a délszlávok – népéletének kutatására. Nagy vállalkozása a találóskérdések gyűjtése és rendszerezése, amiből több publikációja megjelent. Tőle, Kodolányi Jánostól és Füzes Endrétől származik az a vállalat, hogy elkészítik *Baranya néprajzi atlaszát*. A gyűjtőívet összeállították és számos baranyai faluban meg is kezdték a gyűjtést, azonban a rendkívül sok település, valamint a települések erőteljes tagoltsága (nyelvileg, vallásilag, művelődési tekintetben, foglalkozásokra nézve) miatt nem haladtak kellő mértékben a munkában. Akkor pedig, amikor Kodolányi és Füzes eltávoztak Pécsről, az egész munka Mándokira maradt.¹⁹ A Baranyai Néprajzi Atlasz ügyén nagyot lendített Zentai Jánosnak a múzeumhoz való kerülése, aki egyrészt folytatta a Baranyai Néprajzi Atlasz munkálatait, másrészt hozzáfogott egy kárpátmedencei fejfaarchívum felállításához. Elmélyülten foglalkozott az Ormánság körülhatárolásának kérdésével.²⁰ Rövid pécsi munkálkodása alatt is maradandót alkotott a baranyai szokásvilág-hiedelmek feltárása terén ZENTAI Tünde.²¹ PAPP László mint a Baranya Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója néprajzzal keveset foglalkozott. Régészeti feltárásai között azonban több olyan is van, amelyeknél nagy szerepe volt a történeti néphagyományoknak, a folklórnak: ilyen volt a brit hercegek feltételezett birtokának, Réka várának feltárása, illetve a mohácsi csatater helyének meghatározása. DANKÓ Imre – ugyancsak megyei múzeumigazgató – tudományos tevékenységét a néprajzi osztályhoz kötötteen végezte, két nagyobb témakörben is: továbbkutatta a hajdúság kialakulásának, etnikai képének, délszláv kapcsolatainak alakulását, illetve ugyancsak folytatta az árucseré néprajzára vonatkozó kutatásait. Ez utóbbi tárgykörben előtérbe kerültek nála az árucserében megnyilvánuló interetnikus összefüggések, illetve azok vizsgálata.²² ANDRÁSFALVY Bertalan – előzően a szekszárdi múzeum néprajzos munkatársa – közvetlenül a Dunántúli Tudományos Intézettől került át a múzeumhoz és vette át a néprajzi osztály vezetését. Sokoldalú érdeklődésének megfelelően elsőrenden etnikai kérdésekkel foglalkozott: a baranyai, déldunántúli magyaroknak a velük együtt élő nemzetiségekkel való kapcsolatait, egymáshoz való viszonyulásukat vizsgálta. Tovább folytatta a Bukovinából Tolnába, Baranyába telepített csángók népéletének kutatását. Számos munkája az ártéri gazdálkodás kérdéseivel foglalkozott, de nagy figyelmet fordított a népművészetre is a táncról a szövés-fonáson át a kerámiáig, a faragásig. Számos maradandó értékű kiállítást rendezett és előbb a Tanárképző Főiskolán, majd pedig a Janus Pannonius Tudományegyetemen rendszeresen adott elő néprajzot.²³ Andrásfalvy osztályvezetősége idején kerültek a múzeumhoz L. IMRE Mária, aki főleg kerámiával foglalkozik,²⁴ és BEGOVÁ CZ Rózsa, akinek a fő kutatási területe a baranyai, déldunántúli nemzetiségek, főleg a délszlávok népéletének, szokásvilágának vizsgálata.²⁵ TARJÁN Gábor pedig a népi iparművészet kérdéseivel, illetőleg a múzeumi közművelődés néprajzi lehetőségeivel fog-

lalkozott.²⁶ Mindezeknek a kutatóknak a pécsi-baranyai néprajzzal foglalkozó munkái zöme a múzeum évkönyvsorozata köteteiben jelent meg, külön rovatcím: Néprajztudomány alatt.

A baranyai „vidéki” múzeumok közül a mohácsiban, *Kanizsai Dorottya Múzeum* és a szigetváriban fejlődött ki számottevő néprajzi tevékenység. Mohácson is és Szigetváron is a múzeumi munkát rendkívül erős történeti érdeklődés és neves helytörténeti feldolgozó munka előzte meg. Mohácson ETE János kevésbé történeti, inkább általános művelődéstörténeti gyűjtései, feldolgozásai – melyek között több néprajzi is akadt – kéziratban maradtak és a mohácsi múzeum adattárát gazdagították.²⁷ HORVÁTH Kázmér néprajzi kérdéseket is érintő történeti munkái határozott revizionista szempontokat követtek és főleg nemzetiségi kérdésekkel foglalkoztak.²⁸ Nemcsak az olyan rövid történeti-néprajzi összefoglalók, mint amilyen a DANKÓ Imrée is volt 1958-ban, nyúltak vissza az első, még 1900-ban írt Mohács története monográfiához, hanem a mohácsi csata négyszáz éves évfordulójára megszorodott új feldolgozások is.²⁹ Ezek közül a munkák közül néprajzi szempontból is kimagaslik az 1926. évi Mohácsi Emlékkönyv mégpedig SOLYMOSSY Sándor nagyszerű tanulmánya miatt: Mohács emléke a néphagyományban.³⁰

A mohácsi múzeumi munkának egészen más irányt szabott SAROSÁCSZ György, aki néprajzos múzeumigazgatóként Mohácsra kerülve a múzeumi gyűjtő és feldolgozó, valamint tudományos és közművelődési munkát a nemzetiségi néprajz művelése szolgálatába állította. Sarosácsznak sikerült hallatlan kitartással és szaktudással a mohácsi múzeumot az egyik legjelentősebb délszláv, közelebből horvát néprajzi múzeummá fejlesztenie; hatalmas anyagot gyűjtenie, azt sokoldalúan feldolgozni és publikálni, számos kiállításon bemutatni. Ezenközben maga is nagyot fejlődött, ma a hazai, sőt nemcsak a hazai délszláv etnográfia elismert szaktekintélye.³¹ A mohácsi csata négyszázötven éves évfordulójára való előkészületek hívták életre a mohács-csatatéri ásatásokat is és a Mohács földrajza című monográfiát. Ennek a munkának néprajzi szempontból nagy értéke, hogy behatóan foglalkozik a város települési viszonyaival, a városszerkezettel, az utcahálózat és a közlekedés, a szállítás kérdéseivel, az utcanevekkel, a gazdálkodást meghatározó, elősegítő földrajzi tényezőkkel.³² A mohácsi csata négyszázötven éves évfordulója alkalmából közreadott számos értékes munka közül mint néprajzilag is legfigyelemreméltóbbat a KATONA Tamás által szerkesztett Mohács emlékezete című, egykorú forrásokat megszólaltató kiadványt említjük meg csak.³³

Szigetvárrott a Zrínyi-hagyományok és a rendkívül erős társadalmi igény kielégítéseként keletkezett a múzeum. A helytörténeti igényeket pedig NÉMETH Béla hatalmas, a néprajzi kérdésekkel is foglalkozó városmonográfiája légitette ki.³⁴ A múzeum viszontagságos története során mindvégig megmaradt olyan történeti múzeumnak, melynek az előterében a vár és a Zrínyi-kultusz ápolása állt. 1945 után ez a munka MOLNÁR Imre vezetésével a Várbarátok Köre keretei között folyt, annál is inkább, mert a múzeum anyagát a várásatások megkezdése, több éves folytatása, majd azt követően a vár teljes műemléki rekonstrukciója miatt Pécsre kellett szállítani. A szigetvári múzeum igazgatója, a várásatások (és egyéb szigetvári török-kori feltárások) vezetője, KOVÁTS Valéria, hogy munkájához a legszélesebb információs alapokat biztosítsa, szívós munkával összegyűjtötte és két folytatásban közre is adta Szigetvár történeti néphagyományait.³⁵

A baranyai múzeumok közt meg kell még emlékeznünk a rövid ideig fennállott *tormási falumúzeumról* (nagyon szép néprajzi anyaga és abból készült állandó kiállítása volt), az *átai bosnyák ház* enteriörkiállításáról, valamint a *sellyei Ormánsági*

Kiss Géza Múzeumról, amelynek az udvarán több épületből álló szabadtéri néprajzi kiállítás is látható. Újabb keletű a *mecseknádasdi német néprajzi gyűjtemény* és a siklói Vár- és Múzeumbaráti Kör gyűjtéséből nyílt *siklói helytörténeti múzeum*, illetve főleg néprajzi tárgyakból álló kiállítása.

A *Dunántúli Tudományos Intézetet*, hazánk egyetlen táj kutatási intézetét 1943-ban hozta létre a kultusz-kormányzat Szabó Pál Zoltán kiváló geográfus kezdeményezésére, az 1940-ben Kolozsvárra költöztetett egyetem tudományos munkájának pótlására. Az intézetnek határozott földrajzi, közgazdasági-gazdaságtörténeti profilja volt s csak kapcsolódó tárgykörökként foglalkozott társadalomtudományi-társadalomtörténeti kérdésekkel (településtörténet, város-történet, munkáséletformák alakulása). Néprajzi szempontból LOVÁSZ György földrajzi tanulmányai a legfontosabbak, mert minden esetben azokat a földrajzi adottságokat vizsgálta, amelyek alkalmasak voltak az emberi megtelepedés számára, illetve a kialakuló, formálódó társadalmat, a kérdéses népcsoport életmódját meghatározták. T. MÉREY Klára agrártörténészként számos, a néprajzhoz közelálló témával foglalkozott, de a pécs-baranyai iparfejlődéssel, kereskedelemmel foglalkozó feldolgozásai is jelentősek.³⁶ RÚZSÁS Lajos társadalomtörténészként a dunántúli városfejlődés sajátosságait vizsgálta és a dunántúli jobbágyság életviszonyait kutatta.³⁷ A későbbiek során két néprajzos is dolgozott az intézetben: ANDRÁSFALVY Bertalan és NÁDASI Éva. A Dunántúli Tudományos Intézet munkatársai szívesen együttműködtek más pécs-baranyai tudományos intézményekkel. Az intézet kiadványsorozata, az *Értekezések* olykor néprajzi tanulmányokat is közöltek, a Közlemények ugyancsak közreadtak néprajzi munkákat, de ennek a sorozatnak is fő profilja településföldrajz, a bánya- és ipartörténet.

A *MTA Pécsi Bizottsága* (PAB) társadalomtudományi szakosztállyal is bír. A pécs-baranyai néprajzkutatók ebbe a szakosztályba tartozóan tevékenykedtek. A PAB sorozatos nagy vállalkozása a Veszprémi Akadémiai Bizottsággal és a Dunántúli Tudományos Intézettel közösen – a kérdéses megyék és városok tanácsszerveinek bevonásával, valamint a megyei levéltárakkal és múzeumi szervezetekkel is együttműködve – rendezett dunántúli településtörténeti konferenciák (Pécsen, Veszprém-ben, Székesfehérváron), a nemzetközi kézműipari, ipartörténeti konferencia (Veszprém) és a dunántúli táj kutatási konferencia (Szekszárd), amelyeknek anyagát a PAB, illetve a VEAB *Értesítőikben* meg is jelentették. Ezeken a konferenciákon számos néprajzi előadás és hozzászólás hangzott el.

A gazdag egyháztörténeti irodalomból is számos néprajzi ismeretet szerezhettünk. Az ősi pécsi püspökség nagyszabású történeti feldolgozásai a helytörténetírásnak és a néprajzi kutatásoknak is forrásaivá váltak. Baranyai viszonylatban is ki kell emelnünk az egyes plébániák és templomok történetével foglalkozó feldolgozásokat, a historia domusokat és nem utolsósorban a rendtörténeteket. Ez utóbbiak közül különösen fontos néprajzi szempontból UNYI Bernárdin munkája.³⁸ Itt kell szólnunk ÁGH Timót munkájáról is, amit Pécs városa megbízásából az orvosok és természetvizsgálók XXVII. vándorgyűlése tiszteletére készített, és amely Pécs város monográfiájaként igen magas színvonalon, jelentős mértékben néprajzi szempontok alapján mutatta be Pécs város gazdasági-, társadalmi- és kulturális, nemkülönben egyházi viszonyait.³⁹

A reformáció Baranyában, Pécsen gyorsan elterjedt s Pécs több hitvita helyszíne is volt. Baranya magyar népe a XVI–XVII. században döntő többségében református maradt. Egészen tiszta református népszigetek is alakultak ki, mint például az Ormánság. Az ellenreformáció számolta fel a hódoltság végére mindjobban körvonalazódott baranyai református egyházkerületet. A megfogyatkozott számú reformá-

tusság Baranya kis falvaiban maradt fenn, illetve néhány mezővárosban (Mohács, Siklós, stb.) kiépítve a türelmi rendelet után templomait, melyek közül nem egy a legkiválóbb népi műemlékek sorába tartozik (Drávaiványi, Koros, stb.). A református egyházak legszebb történeti emlékeiből létesült Kovácshidán, Szigethi András szervezésében és vezetésével a Baranyai Református Egyházművészeti Gyűjtemény és kiállítás. A millennium körül indult meg a baranyai református egyházak történetének a feldolgozása. Ezek az egyháztörténeti munkák számos néprajzi érdekű feljegyzést is tartalmaznak. Az első baranyai néprajzi feldolgozások, monográfiák (Baksay, Kiss Géza, stb.) ebből a szellemi talajból nőttek ki.

Baranyában és Pécsen is az orthodoxia kizárólag a nemzetiségek, főleg pedig a szerbek vallása, illetve egyháza volt. Baranyának már a hódoltságot megelőzően is voltak szerb (orthodox) lakosai. Számuk a hódoltság alatt megnőtt, de igazán nagyra a XVIII. század első felében nőtt, a különféle betelepülések révén. A baranyai szerbség egyházi életét a pécs-szigetvár-siklós-mohácsi szerb orthodox püspökség irányította, míg nem a szerbség kivándorlásával az erősen megcsappant orthodox egyházak a budai szerb püspökségben (székhelye: Szentendre) nem egyesültek. Számuk Baranyában is erősen lecsökkent. A hazánkba költözött bolgárkertészek révén Pécsen is alakult bolgár orthodox egyház. Legújabbán pedig a második világháborút követő munkaerővándorlás révén magyar görögkatolikusok kerültek Pécsre, Baranyába s számukra Pécsen egyházközség alakult. Baranya zsidósága Pécsen alakította ki legnagyobb hitközségét. Nemcsak zsinagógát emeltek, hanem számos más hitközségi intézményt is működtettek (iskola, kórház, Chevra Kadisa, stb.).

A pécs-baranyai néprajzi műhelyek között ugyanúgy, ahogy mindenütt másutt is, fontos hely illeti meg az iskolákat. Pécsen mindenfajta iskola működött (de Baranyában is) s ezért az iskolákhoz, illetve a tanítókhöz-tanárokhöz kötött néprajzi tevékenység vizsgálatánál, bemutatásánál hangsúlyozni kell az iskolák irányítását végző szervezetek, intézmények, a művelődésügyet (közművelődés, honismereti munka) irányító hivatalok szerepét is. Ez a szerep legtöbbször a néprajzi munka pártfogolásában, a feldolgozások megjelentetésében, általában a néprajzi kutató- és feldolgozó tevékenység szervezésében mutatkozott meg. Ilyen szempontból kell foglalkoznunk például a Baranya Megyei Tanfelügyelőséggel, különösen az után, hogy BERZE NAGY János 1924-ben odakerült. Munkásságával a pécs-baranyai néprajzi érdeklődést a folklór irányába mélyítette el. Munkásságában ugyanúgy, mint a baranyai néprajzi tevékenységben 1933-ban kiadott gyűjtési tájékoztatója fordulatot jelentett.⁴⁰ A gyűjtési tájékoztató alapján kibontakozott néprajzi munka párhuzamosan erősödött meg és vált mindinkább szakszerűvé a GUNDA Béla által kezdeményezett tárgyi néprajzi tevékenységgel. E kezdeményezésnek is jelentős része volt abban, hogy számos néprajzkutató érdeklődése feltámadt Baranya iránt. Közülük legelsőként BANÓ Istvánt kell megemlítenünk, akinek baranyai népmesegyűjteménye egy évvel a Berze Nagy-féle baranyai magyar néphagyományok háromkötetes, monumetális monográfiája után tudott csak megjelenni.⁴¹ BERZE NAGY János a baranyai magyar néphagyományok összegyűjtésében a pécsi tanfelügyelőségre, illetve a vezetése alatt álló tanügyigazgatáson keresztül az iskolákra, nagyobb számban a tanítókra támaszkodott.⁴² A gyűjtött anyag nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Berze összefoglaló-, rendszerező és összehasonlító módon tudjon foglalkozni a magyar népmesével, és az úgynevezett kisebb műfajokkal, illetve a babonákkal.⁴³ Sajnálattal vettük tudomásul, hogy a Magyar népmesetípusok című munkájához hasonló magyar babona-szótárának kézírata elkallódott. A baranyai tanfelügyelőség néprajzi tevékenységet pártfogoló munkáját szépen továbbfejlesztette például a Baranya Megyei

Tanács Művelődési Osztálya. Azáltal, hogy például sorra kiadta Berze Nagy János kéziratos hagyatékát (fia ifj. Berze Nagy János sokirányú és széleskörű gondoskodása következtében BANÓ István, DÖMÖTÖR Sándor és FÜLÖP Lajos szakmai irányításával), az utóbbi időben sorozatban jelentette meg a Pécs-Baranya néprajza szempontjából alapvető forrásokat reprint kiadásokban, a Művelődési Tájékoztató néven indult Baranyai Művelődésnek határozott néprajzi profil is adott. A Baranya Megyei Tanács VB. mellett működő Népművelési Tanácsadó pedig a honismereti tevékenység szervezőjévé válva egyrészt irányítójává, másrészt hasznosítójává (például kiadójává is) vált a megye pedagógusai, honismereti munkásai néprajzi tevékenységének. A Baranyai Művelődésben számos néprajzi és néprajzi érdekű helytörténeti tanulmány, cikk látott napvilágot. A Baranya Megyei Tanács néprajzilag is nagyjelentőségű munkát végzett azzal, hogy közművelődési programjaihoz, mint a Baranyai Vásárnapokhoz alapul használta fel a megye néphagyományait, népművészetét. A népi iparművészeti mozgalmat is erőteljesen felkarolta, aminek a során több öreg mestert újból munkára serkentettek, számos elhalóban lévő népi mesterséget feltámasztottak.

A két világháború között működött *pécsi egyetemen* kimondott néprajzi oktató-nevelőmunka nem folyt. Ellenben néhány tanszéken olyan, a néprajzzal rokon tudományos munka folyt, amelynek során sorra került például számos baranyai helység településföldrajzának- és történetének feldolgozása, vagy népnyelvi, nyelvjárási gyűjtése. 1945 után a pécsi egyetem néprajzi érdekű munkáját a *Pécsi Pedagógiai Főiskola* folytatta. Külön hagyománykutató munkaközösség is alakult, ami VARGHA Károly, RÓNAI Béla és MUSZTY László vezetésével megyeszerte nagyarányú helytörténeti, néprajzi és ezenbélül folklórgyűjtésbe kezdett. A gyűjtött anyagot feldolgozták, tárgyköröként egységessé formálták és a honismereti munkában elsőrenden érdekelt megyei szervezetek segítségével ki is adták. Így jelentek meg gyors egymásutánban *A föld alatti birodalom* (Dunántúli Magvető. Pécs, 1956. – Bányásmese-gyűjtemény), a *Rejtett kincsek nyomában* (Baranyai Füzetek 3. Pécs, 1960., – 1971); *A fűrfangos bányászlegény* Baranyai Füzetek 4. Pécs, 1961. – Bányásztörténetek). A Pécsi Pedagógiai Főiskola, majd a Janus Pannonius Egyetem délszláv tanszékéhez kapcsolódóan kell megemlékeznünk FRANKOVICS György délszláv néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munkásságáról. Az idevonatkozó források feltárása terén végzett nagy-szerű munkája volt (Sarosáczy Györggyel közösen) Nikola Tordinác pécsi és pécskörnyéki horvát folklórmunkájának a kiadása.⁴⁴

Az egyetem különböző tanszékei és intézményei közül a néprajzi gyűjtő- és feldolgozó munka szempontjából az egyetemi könyvtárra is fel kell hívni a figyelmet, mely különösen VÁRKONYI Nándor igazgatósága idején egyfajta néprajzi műhely volt, annak ellenére, hogy ez szinte kizárólag az ő munkásságában testesült meg. Várkonyi Pécs „szent embere”, művelődéstörténész, irodalmár volt, aki a század harmincas-negyvenes éveiben fellángolt német nacionalizmus ellenében a néprajzilag is igazolható magyar Dunántúl kultúrképét mutatta föl és népszerűsítette.⁴⁵ Várkonyi különben nemcsak mint könyvtárigazgató művelődéstörténész írta be nevét a pécs-baranyai néprajztörténetbe, hanem úgy is, mint az általa alapított *Sorsunk* című folyóirat szerkesztője. A népi írókkal szoros kapcsolatot tartott, Németh László és Hamvas Béla barátja, folyóiratában szívesen közölt néprajzi közleményeket is, mint például Gunda Béla, Kiss Géza, Gönczi Ferenc, Bálint Sándor, Pável Ágoston, Dankó Imre és még mások etnográfiai írásait.⁴⁶ Ő volt az 1931-ben alapított pécsi *Janus Pannonius Társaság* egyik alapító tagja. A Társaság tagsága főleg a pécsi egyetem tanáraiból állt, de helyet kaptak benne a pécs-baranyai írókon, művészekén kívül az egész Dunántúl haladó, népi gondolkodású írói és művészei is. A későbbiek során a

Sorsunk a Janus Pannonius Társaság folyóirata lett. A Társaság és a Sorsunk tevékenységének köszönhetően kapcsolódott be a népelet értékeinek megmutatásába MARTYN Ferenc festőművész. Baranyai képek című rajzalumba 1979-ben jelent meg, Wöres Sándor verseivel. A kötethez Tüskés Tibor írt néprajzi ihletésű bevezető tanulmányt. Az a Tüskés Tibor, aki aztán az 1945 utáni pécs-baranyai irodalmi életnek egyik vezető egyéniségévé lett. Munkássága, amely nagyrészt a *Jelenkor* hasábjain bontakozott ki, határozott néprajzi érdeklődésről tanúskodik. Néprajzi tájékozottsága számos irodalmi igényű, szociografikus tanulmányban és könyvben is megmutatkozott.⁴⁷ Tüskés Tibor munkái juttatják eszünkbe Kodolányi János: Baranyai utazását és Második baranyai utazását, amit együttesen éppen Tüskés Tibor: Kodolányi és Baranya című tanulmányával adtak ki.⁴⁸ Kodolányi könyvei műfajt teremtettek: Pécssett-Baranyában a néprajzi ihletésű, szociológiai riport legmunkásabb képviselője László Lajos, aki a mohácsi népi társadalomról írt. Ahogy mondta: „írásaim témáikat Baranya, illetve Dél-Dunántúl mai életéből merítik”.⁴⁹

Mindezekben a pécs-baranyai néprajzi és néprajzi érdekű munkálatokban, bármily különbözőek legyenek is azok, hol látható módon, erősen nyilvánvalóan, hol pedig alig nyilvánvaló módon összetartó, összefogó erőként ott volt a százéves Magyar Néprajzi Társaság. Az a szervezet, amelynek a Pécssett, Baranyában néprajzzal foglalkozók hosszú sora nemcsak tagja volt, hanem közülük többen legmagasabb tisztségekbe is emelkedtek és a Társaság központi folyóiratát, az *Ethnographiát*, újabban a Néprajzi Híreket is felhasználták a néprajztudomány gazdagítására. Ez a rövid, a pécs-baranyai néprajzi munkálatokat a teljesség igénye nélkül első ízben összefoglaló dolgozat is létrejöttét a Magyar Néprajzi Társaság fennállása százéves évfordulójának köszönheti.

Jegyzetek

1. RÓNAI Béla: A néprajzi érdeklődés Baranyában. *Jelenkor* I. 1958. 108–114.
2. CSEKEY István: Baranya és Pécs bibliográfiája. Sajtó alá rendezte, a mutatókat készítette: Vargha Károly. Pécs, 1964.
3. Lexikon locorum regni Hungariae populosorum anno 1773 officiose confectum. Publici iuris fecit: Delegatio Hungarica pacem tractans. (Magyarország helységeknek 1773-ban készült hivatalos összeírása.) Kiadja a Magyar Békeküldöttség. Bp. 1920. – Pécs: Ungarisches Magazin 1782. II. 29. – KORABINSKY, Johann Matthias: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn. Fünfkirchen. Pressburg, 1786. 186–188. – Mohács. Ungarische Magazin 1783. 332., Mindenes Gyűjtemény III. 1790. 190., Délibáb-Naptár. Pest, 1857. 207., Magyar Ember Könyvtára III. Pest, 1863. 321. – Sellye: Mindenes Gyűjtemény III. 1790. 210. – (PETHEŐ Imre): Tekéntetes nemes Baranya vármegyében és Péts királyi városában lévő 's minden néven nevezendő mester-embereknek meg limitált munkái eképp következnek. Péts, 1793. – Szokások és öltözetek. (Baranyában). Hazai Tudósítások 1806. évf. 3. sz. 24–25. – Házasulás (módja Baranyamegye felső részében). Hazai Tudósítások 1806. 6. sz. 48. – MAGDA Pál: Magyar országnak és a' határ őrző katonaság vidékének leg újabb statisztikai és geographiai leírása. Baranya vármegye. Pest, 1819. 281–286. – BÓDAI Ferentz: Baranya vármegye topographiai és históriai leírása. Tudományos Gyűjtemény 1820. 12. kötet, 31–69. – JANKÓ János: Pécs szabad királyi városnak rövid leírása. Tudományos Gyűjtemény 1822. 1. kötet, 38–90. – BAYER Márton: Egy tekintet Baranyára. Tudományos Gyűjtemény 1822. 12. kötet, 3–36. – TÓBI Antal: Baranyai szótár. Tudományos Gyűjtemény 1826. 2. kötet, 38–48. – Szigeth. Banat Zeitschrift 1828. Nr. 71., 73. – Szigetvár. Ungarischen Magazin 1782. II. 324., Athenaeum 1837. II. 21. – SZEKRÉNYESY: Pécs. Társalkodó III. 1834. 193–195. – Baranya vármegye, hajdan Baranyaság, Barovia. Közhasznú Esmeretek Tára 1839. 2. kötet, 67–68. – TELEKESI: Hegyhát. Táj- és népismertetés. Regélő. Pesti Divatlap 1842. 44. – MUNKÁCSY (Dániel): Bóköz (Baranyában). Táj- és népismertetés. Regélő. Pesti Divatlap 1842. 567–570.; 583–584. – SZALAY Antal: Siklósról. Tudományos Gyűjtemény 1842. 12. kötet, 19–57. – VAHOT Imre: Úti emlények. Pesti Divatlap II. 1845. 32. szám. Szigetvár és Somogy-Hárságy. 1039–1042. – BARNÁ Ignác: Harsányhegyi ördögszántás. Népmonda. Életképek V. 1846. 1. félév. 494–496. – HÖLBING Miksa: Baranya földirati, statisztikai és történeti tekintetben. Társal-

- kodó XVI. 1847. 10., 11., 18., 19. és 20. számok. – CSUKÁS Elek: Az órmányi nép. Kalauz (Pest) II. 1858. 138–139., 156–158. – KOBÁKOVICS Andró: Pécsi bosnyákok. Pécs. Taizs nyomda, 186? – Baranyavárvideki női viselet. Vasárnapi Újság VIII. 1861. 532–533. – SZÉL Farkas: Úti képek Siklós vidékéről. Balaton Füredi Napló 1861. augusztus 2. 75–77., augusztus 13. 84–85. – Dunántúli svábok (Tolna- és Baranya megyében). Vasárnapi Újság IX. 1862. 17–18. – Mohácsi népviselet. Vasárnapi Újság XI. 1864. 68–69. – Dunaszekcső (Baranyában). Vasárnapi Újság XV. 1865. 87–90. – HÖKE Lajos: A baranyai Ormánság. Hazánk s a Külföld VIII. 1872. 215–216.
4. HAAS Mihály: Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben. Pécs, 1845. Újra kiadta, földrajzi- és személynévmutatóval, valamint Utószóval ellátta: Szita László. Pécs, 1985. – Vö.: DANKÓ Imre: Néprajzi érdekű pécs-baranyai reprintek, újrakiadások. Néprajzi Hírek XVII. 1988. 2. sz. 88–90.
 5. HÖLBING Miksa: Baranya vármegyének orvosi helyirata. Pécs, 1845. Újrakiadta, bevezetéssel ellátta: Kóbor József. Pécs, 1980.
 6. HÖLBING Miksa: Baranyának rövid ismertetése. In: A magyar orvosok és természetvizsgálók Pécssett tartott hatodik nagygyűlésének munkálatai. Pécs, 1846. 77–81.; JANKÓ János: A szőlőművelés állapotja Baranyában. Uo. 343–349.; MEDTVICH Tamás: A gyümölcsstenyésztés jelen állapotja Pécs környékén. Uo. 358–364.
 7. VÁRADY Ferencz – JAGICS József: Néprajzi bevezetés (Baranya népeihez). In: Baranya múltja és jelenje. I–II. Pécs, 1896. I. köt. 101–108.; BODONYI Nándor: Ormányság. Uo. 170–218.; KULCSÁR József: Hegyhát. Uo. 219–269.
 8. BAKSAY Sándor: A Mecsek környéke. Osztrák–Magyar Monarchia Írásban és Képben. Magyarország IV. kötet. Bp. 1897. 263–360.; Képek Baranyából. Vasárnapi Újság XLIV. 1897. 40. sz. 651–655.; Összegyűjtött irodalmi dolgozatai III. Bp. 1917. Vö.: DANKÓ Imre: Baksay Sándor. Művelődési Tájékoztató (Pécs) V. 1960. december. 109–112.; Az etnográfus Baksay Sándor (1832–1915). Dankó Imre és Küllös Imola (szerk.): Vallási néprajz 2. Bp. 1985. 160–174.
 9. „Ormánság nagy fiának, sok szegény diák egykori édes atyjának: Baksay Sándornak emlékezetére.” KISS Géza: Ormányság. Bp. 1937. 3.
 10. KÓSA László: A magyar néprajz tudománytörténete. Bp. 1989. 65.
 11. A Dunántúli Dolgozatok (Publicationes Transdanubiensis) című sorozat következő néprajzi számai jelentek meg: ANDRÁSFALVY Bertalan: A sárköziek gazdálkodása a XVIII. és XIX. században. 1965.; DANKÓ Imre: A magyarhertelendi női fazekasság. 1968.; SAROSÁCSZ György: A mohácsi kerámia és története. 1972.; ZENTAI János: Baranya megye néprajzi csoportjai. 1979.; ACHS Károlyné: Kiss Géza (1891–1947). 1983.
 12. A Múzeumi Körlevélből 16 szám jelent meg Dankó Imre szerkesztésében 1965–1968 között.
 13. GUNDA Béla: Ethnographiai problémák az Ormányságban. Magyarságtudomány I. 1935. 172–187. Klny. is.; Néprajzi képek az Ormányságból. Búvár I. 1935. 301–305.; A lakóház kialakulása az Ormányságban, különös tekintettel a tűzhelyek kultúrmorfológiai jelentőségére. Ethnographia XLVII. 1936. 183–210. Klny. is.; Die Wirkung des oberdeutschen Kachelofens und Kachelofenstube auf die Entwicklung des ungarischen Hauses im südlichen Transdanubien. Neue Heimatblätter (Bp.) I. 1935/36. 153–159. – Néprajzi gyűjtőúton. Debrecen, 1956. Számos baranyai, ormánsági adattal.
 14. Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete. Bp. 1936. Gróf Teleki Pál előszavával. – Vö.: GUNDA Béla: Kutatómunka egy ormánsági faluban (Kemse). Magyar Szemle XXV. 1935. 46–52.
 15. KISS Géza: Ormányság. Bp. 1937.
 16. GÖNYEY Sándor: A Drávaszög néprajzi különülései. PVMÉ 1942. 38–64.
 17. Ifj. KODOLÁNYI János: A dióviszlói halottíró asszonyok. JPM Évkönyve 1956. 149–166.; Baranyai szóttések. Pécs, 1957.; Egy XVIII. századi népviseleti ábrázolás. JPM Évkönyve 1957. 90–95.; Ormányság. Bp. 1960.
 18. FÜZES Endre: Adatok a mecseki megosztott településekhez. JPM Évkönyve 1956. 82–103.; A kender termelése és feldolgozása Kovács-szénáján és Husztóton. JPM Évkönyve 1957. 70–89.; Die tiergeographischen Probleme des Mecsek-Gebirges. A JPM Évkönyve 1956. 55–81.
 19. MÁNDOKI László: Busómaszkok. JPM Évkönyve 1961. 159–180.; Honfoglalás előtti hitvilágunk emléke egy szólásban: „Sokan vannak odakinn.” JPM Évkönyve 1967. 75–79.; Dél-szláv találós kérdések. JPM Évkönyve 1974. 243–274. Stb.
 20. ZENTAI János: Ormánysági fejfák. JPM. Évkönyve 1963. 277–296.; Fejfaarchívum Pécssett. JPM. Évkönyve 1967. 241–248.; Adatok Ormányság néprajzi határának megállapításához. JPM. Évkönyve 1966. 77–128.

21. ZENTAI Tünde: A kísértet és a visszajáró halott epikus megjelenítése Ormánságban. JPM. Évkönyve 1969–1970. 297–308.; A természetfeletti lények átváltozásának kérdése az ormánsági néphit összefüggésében. JPM. Évkönyve 1971. 207–216.; Az ormánsági „szépasszony” helye a magyar néphitben. JPM. Évkönyve 1972–1973. 223–237.
22. DANKÓ Imre: A déldunántúli-baranyai hajdúság. Baranyai Művelődés 1959. december. 97–103.; A Délvidék és a hajdúság. JPM Évkönyve 1967. 123–133.; Adalékok a pécsi piacok és vásárok néprajzához. JPM Évkönyve 1964. 169–185.; Interetnikus hagyományok vásáraink életében különös tekintettel a magyar-délszláv kapcsolatokra. Kiss Mária (szerk.): Folklór és tradíció I. Bp. 1984. 258–270. stb. – Vö.: DANKÓ Imre: A Dunántúl néprajzi kutatásának kérdései. Tolna megyei Népművelődés (Szekszárd) XVII. 1967. 43. sz.; Gavazzi Milovan és a Dunántúl néprajzi kutatásának kérdései. Vasi Szemle XXI. 1967. 3. sz. 621–626.
23. ANDRÁSFALVY Bertalan: Hagyomány és alkalmazkodás baranyai német és magyar falvakban. Paraszti társadalom és műveltség a 18–20. században. I. kötet. Faluk. Szolnok, 1974. 141–148.; Dunántúli pásztorkodás – alföldi pásztorkodás. Tájékoztató Tudományos ülések előadásai. Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleményei 17. Debrecen, 1972. 43–47.; Dunamenté népének ártéri gazdálkodása Tolna és Baranya megyében az ármentesítés befejezéséig. Szekszárd, 1975.; Az árucseré, a műveltség egyik meghatározója. Múzeumi Kurir 38. 1982. 66–71.
24. L. IMRE Mária: Adatok a mecseknádasd-óbányai fazekassághoz I. JPM Évkönyve 1975–1976. 183–196.; II. JPM Évkönyve 1977. 295–308.; III. JPM Évkönyve 1979. 231–250. stb.
25. BEGOVÁCS Rózsa: A Dráva menti horvátok népviselete. JPM Évkönyve 1981. 165–196.; Házasságkötés a Dráva menti horvátoknál. JPM Évkönyve 1983. 223–240.
26. TARJÁN Gábor: Baranyai ácsolt ládák a JPM-ban. (Gyűjteménysmertetés). JPM Évkönyve 1979. 251–266.
27. ETE János: Mohács néprajza. Kézirat a Kanizsay Dorottya Múzeum adattárában és a Dunántúli Tudományos Intézet könyvtárában.
28. HORVÁTH Kázmér: Mohács. Pécs, 1929.; A zsidók letelepedése Mohácson. PBMÉ X. 1929. 138–139.; Mohács népe 1687-ben. Pécs, 1937.; Délbaranya és a trianoni békeszerződés revíziója. Pécs, 1931.; Kukoricatermesztés Mohácson. PBMÉ X. 1929. 136. Stb.
29. DANKÓ Imre: Mohács. Élet és Tudomány XIII. 1958. 39. sz. 1231–1235. – Vö.: FÖLKER József: Mohács története. Mohács, 1900.
30. SOLYMOSSY Sándor: Mohács emléke a néphagyományban. In: Mohácsi Emlékkönyv 1526. Bp. 1926. 335–348.
31. SAROSÁCS György: Baranyai délszláv népszokások. I. Karácsonyi és lakodalmi szokások a sokakoknál és bosnyákoknál. JPM Évkönyve 1967. 103–112.; II. Temetkezési szokások a sokakoknál és bunyevácoknál. Uo. 1968. 153–168.; III. Karácsonyi, lakodalmi és temetkezési szokások a horvátoknál és szerbeknél. Uo. 1969–1970. 283–296. Stb.
32. ERDŐSI Ferenc – LEHMANN Antal: Mohács földrajza. Mohács, 1974.
33. KATONA Tamás (szerk.): Mohács emlékezete. Bp. 1976. 99.
34. NÉMETH Béla: Szigetvár története. Pécs, 1903.
35. KOVÁTS Valéria: Szigetvári történeti néphagyományok. I. JPM Évkönyve 1961. 19–138.; II. Uo. 1962. 249–285.
36. T. MÉREY Klára: Az agrárproletárok élete Somogyban 1929–1933. MTA DTI Értekezések 1961–62. Bp. 1963. 351–378.; A somogyi parasztság útja a feudalizmusból a kapitalizmusba. Bp. 1965.; Dél-Dunántúl iparának története a kapitalizmus idején. Bp. 1985.
37. RÜZSÁS Lajos: A városi fejlődés a Dunántúlon a XVIII–XIX. században. MTA DTI Értekezések 1961–62. Pécs, 1963. 279–316.; A baranyai parasztság élete és küzdelme a nagybirtokkal 1711–1848. Bp. 1964.
38. NYI Bernádin: Sokakok-bunyevácok és a bosnyák ferencesek története. Bp. 1947. Baranya és Pécs: 67–68., 76–77., 84–85., 220–226.
39. ÁGH Timót (szerk.): Emléklapok Pécs sz. kir. város múltjából és jelenéből. Pécs, 1894.
40. BERZE NAGY János: Tájékoztató Baranyavármegye magyar népe szájhagyományainak és szokásainak gyűjtéséhez. Pécs 1933.
41. BANÓ István: Baranyai népmesék. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény 2. Bp. 1941.
42. BERZE NAGY János: Baranyai magyar néphagyományok I–III. Pécs, 1940.
43. BERZE NAGY János: Magyar népmesetípusok. I–II. Pécs, 1957.
44. Duro FRANKOVIC – Duro ŠAROŠAC (priredili): Nikola Tordinac: Hrvatski narodni običaji, pjesme i pripovijetke iz Pečuha i okolice. Bp. 1986.
45. VÁRKONYI Nándor: Magyar Dunántúl. Bp. 1944.; Pergő évek. Tények és tanúk. Bp. 1976. Társaság és folyóirat c. fejezet 396–467.

46. LÁSZLÓ Lajos: Sorsunk. A pécsi Janus Pannonius Irodalmi Társaság folyóirata. Pécs, 1966.; LOVÁSZ Pál: A Janus Pannonius Társaság tíz esztendeje. Sorsunk I. 1941. 305–315.
47. TÜSKÉS Tibor: Pécsi múzsa. Pécs, 1958.; Vallomás a városról. Uo. 1970.; A pécsi irodalom kistükre. Uo. 1970. Nagyváros születik. Uo. 1975. Stb.; Mérték és mű. Cikkgyűjtemény. Bp. 1980.
48. KODOLÁNYI János: Baranyai utazás. Bp. 1941.; Második baranyai utazás. Bp. 1961.; Baranyai utazás. Bp. 1979. Mindkét előző könyvet tartalmazza és Tüskés Tibor: Kodolányi és Baranya című tanulmányát. 233–245. Itt jegyezzük meg, hogy Kodolányi Jánosnak Vajszlón emlékmúzeuma van.
49. LÁSZLÓ Lajos: A busók földjén. Bp. 1969.